

«Quin agravi vos havem fet a vosaltres?» Un cas de falsificacions de monedes de l'any 1628¹

Lars Martin Pohle i Andersen

Llicenciat en història i etnologia larsmartinpohle@gmail.com

Resum

«*Quin agravi vos havem fet a vosaltres?*». Un cas de falsificacions de monedes de l'any 1628. El present estudi d'una falsificació de moneda l'any 1628 permet conèixer, ultra la trama i la seva investigació, la necessitat d'uns mitjans econòmics o, en la seva absència, la d'un capital social. Els delinqüents són foragitats de la societat, encara que ja eren marginats per no tenir «capital».

Resumen

«*¿Qué agravio os hemos hecho a vosotros?*». Un caso de falsificaciones de monedas del año 1628.

El estudio de una falsificación de moneda del año 1628 permite conocer, ultra la trama y la investigación del mismo, la necesidad de unos medios económicos o, en su ausencia, la de un capital social. Los delincuentes son expulsados de la sociedad, aunque ya eran marginados por no tener «capital».

Résumé

«*Mais quel est le dommage que nous vous avons causé?*» Contrefaçon de monnaie de l'année 1628.

L'étude d'une contrefaçon de monnaie l'année 1628 nous permet de découvrir, outre l'intrigue et la recherche en soi, le besoin de moyens économiques ou, dans le cas contraire, le besoin d'un capital social. Les délinquants sont mis à l'écart de la société, bien qu'ils fussent déjà bannis car ils étaient dépourvus de «capital».

Abstract

«*Quin agravi vos havem fet a vosaltres?*». Coin falsification 400 years ago.

This study about coin falsification in the year 1628, besides its plot and the process of investigation, helps us learn more about the need for financing or, in the absence thereof, a business capital. Delinquents are set apart from society, though they were already marginalised since they had no «capital».

na expressió anglesa diu que “Money makes the world go around”. La nostra experiència quotidiana més elemental suggereix que la brevetat de l'expressió és inversament proporcional a l'encert.

Només cal fullejar el diari o mirar les notícies a la televisió per entendre que efectivament és així i per observar quines són les conseqüències quan els diners falten.

Podríem realment imaginar-nos viure sense diners? Certament hi ha persones que ho han intentat i que ho intenten. Mitjançant una senzilla cerca a Internet es troba molta informació sobre persones que mostren i expliquen com aconsegueixen viure sense diners. És una lectura fascinant sobre una petita minoria en aquesta part del món, perquè ni cal recordar que hi ha innumbrables persones en d'altres parts del món que intenten sobreviure amb ben pocs diners. I mentre que per a poques persones europees viure sense diners pot significar llibertat, per a altres persones en el nostre món fer-ho significa misèria absoluta.

La realitat és que en la nostra part de món necessitem aquelles monedes i aquells bitllets –tinguin el nom i el poder adquisitiu real que tinguin– i la realitat és que sense ells ens trobaríem ben perduts. Al mateix temps, molts considerem que no en tenim prou o bé que estariem més tranquils –fins i tot seriem més feliços– si en tinguéssim uns quants més. Pensem només en els milions invertits anyalment en loteries.

A l'Andorra del 1600 –època que he tingut la possibilitat d'estudiar– la situació era diferent. Per exemple, tal com ja sabem, no hi havia loteries, així que la gent tenia una opció menys de fer-se rica. És clar que els diners també feien que les coses funcionessin en aquella època, però les transaccions en espècie –jo et dono una gallina i tu em dones hortalisses del teu hort– semblen haver tingut lloc quasi diàriament. Molts negocis –sobretot els de petita escala– es podien

1. POHLE, L. M. *Perquè ara -gràcies a Déu- hi ha justícia. Un estudi sobre la delinqüència a Andorra als anys 1600-1640*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008; publicació patrocinada per la Fundació Julià Reig.

fer sense diners, especialment si hi havia confiança. De fet, els actes judicials d'aquella època –que són una magnífica font per aprendre de la convivència d'èpoques passades– mostren que moltes de les transaccions en realitat no eren negocis, sinó intercanvis diaris entre veïns; sobretot entre veïnes.

Però, òbviament, tothom coneixia el valor dels diners. No el valor nominal, sinó les possibilitats que una lliura, un ducat, uns sous o uns menuts oferien, per exemple al final de l'hivern quan una persona dels estrats més baixos veia el rebost buit. Aleshores el capital en forma de diners podia marcar una diferència molt gran. Però també el capital social hi podia ajudar. Mitjançant la conducta diària –saber comportar-se com un home o una dona de bé– es feien aportacions regulars al capital social. El fet de gaudir de bona fama i ser considerat una persona treballadora honesta servia també en temps difícils, quan podia ser necessari recórrer a la benvolença i confiança del veïnat, per exemple perquè el pagament no arribaria fins mesos més tard o potser no arribaria en forma de diners, sinó en forma d'un favor o d'espècies quan n'hi tornaven a haver.

L'escassetat en temps difícils –de queviures, de llenya i de diners, entre altres productes– feia que en el segle XVII hi hagués molts casos de robatoris i la majoria eren furts de comestibles. És obvi que, durant algunes èpoques, moltes famílies ho passaven malament. Amb pocs diners es podia sobreviure al segle XVII. Segurament, però, per a molts es tractava d'això –de sobreviure. Si el capital social també era baix, aleshores la situació es complicava encara més. Això no significa que tot fos misèria desesperada, però en temps d'adversitats, molta gent en patia, fet que provocava que hi hagués persones atretes per allà on hi havia diners i en robaven. De robatoris de diners –sovint d'escasses quantitats–, n'hi ha molts casos a l'Europa moderna.

Cometre un robatori evidentment comportava córrer un risc. Sovint no hi havia elecció i es necessitava quelcom per menjar a casa. Segons el lloc, l'època i les circumstàncies concretes, la justícia podia mostrar una certa comprensió i imposar una pena moderada. Ho podem veure en casos de mares amb fills que es trobaven en una situació crítica. Això no vol dir impunitat, sinó que la justícia no sempre era una màquina punitiva freda i despietada. Ho podia ser, en canvi, quan es tractava de reincidents i sobretot de persones que s'organitzaven per cometre crims; en aquests casos les autoritats es trobaven davant d'un enemic que calia combatre amb contundència. De fet, en tenim un exemple espectacular i únic l'any 1613, quan nombrosos bandolers catalans es van ajuntar i van assaltar la caravana del rei d'Espanya i es van emportar una enorme quantitat de diners; es parla de 100.000 lliures. Dos dels bandolers –Simon

Pefarrer, del Pla de Sant Tirs, i Andreu Roca, de la Parròquia– foren capturats i processats a Andorra. Simon va explicar que va obtenir 700 lliures i Andreu va estimar la seva part en 500 lliures. Tots dos foren sentenciats a la forca. Pel que fa a la resta de bandolers, alguns n'havien obtingut més, i d'altres, menys. En aquella època, un treballador modest i honest havia de treballar molts anys per guanyar aquestes quantitats.

I és clar, si no es volia treballar per guanyar honestament els diners, a banda de robar-los, una altra opció era fabricar-los. Per a alguns la idea era tan senzilla i temptadora, que no s'hi podien resistir. Així ens ho mostra el procés contra Andreu Cerdanya i Damià Oriol.

Andreu Cerdanya i Damià Oriol

Dos incidents greus l'any 1625 van canviar la vida dels qui –amb tota probabilitat– n'eren els responsables: l'andorrà Andreu Cerdanya i el veí de la Seu d'Urgell, Damià Oriol. Els incidents eren dos assassinats i els dos homes estaven sota sospita fundada de ser-ne els responsables. Si tenim en compte que el càstig per haver matat una altra persona podia ser la pena capital, no pot sorprendre que ambdós van iniciar una vida clandestina per tal d'evitar-la. I per sobreviure, calien recursos. Com que el seu capital social s'havia reduït, van relacionar-se amb persones que també es trobaven en conflicte amb la llei i van entrar en el món subaltern de les falsificacions de monedes per tal d'obtenir els mitjans necessaris.

Poca cosa se sap sobre la mort violenta de Joan Picoy, a la Seu d'Urgell. Un cop dutes a terme les investigacions corresponents –és a dir, interrogats els testimonis indirectes–, les sospites es dirigien envers Damià Oriol. El que probablement fou un assassinat va tenir lloc a la Seu d'Urgell un vespre del mes d'agost de 1625. Tot i la impressionant desfílada de ciutadans de la Seu d'Urgell que van testificar (19 en total), hi ha molt poca informació que il·lumini l'incident. Les sospites envers Damià s'alimentaven del fet que, aparentment, va fugir a la clandestinitat.

En una època en la qual ser una persona de bé –una persona que portava una vida legal, honesta i cristiana– significava poder i voler tenir una vida pública sense necessitat d'amagar-se ni d'evitar els conciutadans, el fet de “desaparèixer” indicava –no solament per a la justícia, sinó per a l'entorn social– que s'havia comès alguna malifeta. En el cas de l'assassinat de Picoy, no es va arribar a comprovar que Damià l'hagués comès. De totes maneres, alguna raó devia tenir Damià per preferir mantenir un perfil baix.

També fou un assassinat el que va portar Andreu a la clandestinitat. Joan Ribot, àlies *Truita*, va morir per un tret d'una escopeta, però malgrat haver-hi molta gent a la sala on va tenir lloc, ningú no va poder

dir amb seguretat que Andreu en fos l'autor. De fet, les paraules de la víctima foren el factor determinant perquè l'atenció judicial i social es dirigís envers Andreu. I igual que Damià, Andreu va desaparèixer de les Valls i així va aconseguir enfortir considerablement aquestes sospites.

Mentre la informació sobre la mort de Picoy, i sobre Damià en general, és molt escassa, en tenim molta més en el cas de la mort de Joan Ribot. I la informació és tan fascinant que val la pena fer-ne un breu resum.

Joan Ribot fou ferit mortalment a l'hostal de Joan Fortuna el 19 d'octubre del 1625, i el catalitzador fou una discussió sobre el pagament d'unes botifarres.

Molts homes hi estaven menjant aquell dia, tan andorrans com francesos. Joan Ribot, àlies *Truita*, del Fener, s'havia buscat la companyia d'uns francesos i estava menjant amb ells.

El cosí d'Andreu Cerdanya –Bertomeu Cerdanya, de les Caldes– va prendre una botifarra del plat dels francesos i la va repartir a trossos “a qui li donava de gust”, va explicar Jaume Pal, àlies *Vidal*, d'Engordany. Sembla que aquesta acció no va provocar a ningú, però a l'hora de fer el compte dels francesos, Joan Ribot va dir que “Bertomeu Cerdanya havia de pagar les botifarres pus les se havia menjades”. Amb aquest comentari, es va donar pas a comentaris sobre els diners. I la qüestió de diners era molt delicada. El tema de diners era una expressió molt concreta de la competència social –encara que subtil i sovint només insinuada. Però no parlem de competència vertical entre el que podem anomenar classes socials. Parlem de la competència dins un grup social. Atesa la generalitzada escassetat de monedes, la tinença de diners denotava dues coses: benestar i fiabilitat. D'una banda, els diners en efectiu representaven d'una manera fàcilment comprensible un cert benestar econòmic. D'altra banda, mostraven que la gent confiava en el portador, ja que li pagava en metàl·lic. Per consegüent, l'escassetat de diners denotava una carestia de recursos i també –encara que fos de manera subtil i indirecta– feia que la gent no es fiés tant de qui no tenia diners. Tenir diners o no tenir-ne, doncs, no representava solament una competència econòmica, sinó també una competència en la consideració, la reputació i el renom en l'àmbit social.

Bertomeu va dir “si les me he menjades, ja tinc un real a la bossa per pagar-les”. Aleshores va continuar amb una frase que insinuava diverses coses: “i tu ja ampares los gavatxos pus t'afarten”. Dit d'una altra manera, Joan era pobre i necessitava que algú pagués per ell i, ja que era conegut entre els andorrans, s'havia ajuntat amb els francesos. Joan va replicar dient: “mintes, que tinc encara un trentí i més a la bossa per pagar l'escot”.

Estem convençuts que Bertomeu no era l'únic que sentia malestar pel fet que Joan s'havia ajuntat amb els francesos. Bertomeu va continuar dient: “ves al diable amb los gavatxos pus tant los ampares”. Segons Pau Perenalt, Bertomeu havia estat encara més contundent: “a cap, que tu per eixir franc i afarten amb aqueixos gavatxos, vols rompre amb tos amics”. Independentment de les paraules exactes, no pot haver-hi dubte que molts dels andorrans van concebre la situació d'aquesta manera.

Aleshores tot va anar força ràpidament. Bertomeu va alçar el braç, però ningú no va veure si havia tret un pedrenyal o no. En canvi, sí que es va veure que Joan va treure una daga “i en açò tothom se alçà i s'avalotà”. Els uns intentaven que no es danyessin i els altres intentaven descompartir-los.

De sobte, es va sentir un tret “sense que jo testimoni ni molts d'altres poguérem dir qui lo havia tirat”, va explicar Jaume Pal. En això, els altres testimonis estaven d'acord. L'única persona que tenia una idea sobre el malfactor era el mateix Joan Ribot. Els testimonis van explicar que va cridar “ai, que Caputxot m'ha mort”.

Joan fou traslladat a un lliit i “li estropàrem les nafres com millor poguérem”. Joan sabia que la ferida era greu, perquè va fer el testament i el rector de Canillo el va confessar i va rebre el “sacrament de la Santa Eucaristia”. Jaume Pal va descriure la ferida així: “se coneixia molt bé que era cop de pedrenyal per quant los taps eren encara contra el pell i l'entrada no hi havia més d'un forat i a la eixida dos, los quals eren dejos la coneja, entrava per davant i isqué per detrás cerca de la biga de l'esquena”.

La ferida va resultar mortal, i, en conseqüència, quan es van celebrar Corts als mesos de novembre i desembre, es va fer una mostra contra Andreu per haver “mort amb una escopetada” Joan Ribot, àlies *Truita* del Fener. Però no hi ha cap veredicta ni sentència. Andreu Cerdanya havia desaparegut de les Valls i no hi ha dubte que la seva vida clandestina va començar en aquell moment, en aquella famosa nit.

Primavera del 1627

A la primavera de 1627, Andreu va conèixer Joan Pelegrí, habitant de Castell de Ciutat. Es van trobar en un “carreró qui va de la dita ciutat d'Urgell a la dita vila de Ciutat”. En presència d'Andreu, Joan va treure “unes paperetes” amb monedes. Algunes de les monedes que va treure d'una papereta les va canviar per unes altres monedes “i coneixent jo reu que los menuts [que] tornava en les paperetes eren menuts falsos de la Ciutat d'Urgell”. Davant de la sorpresa d'Andreu –“què fas? que aqueixos diners són falsos”– Joan va explicar que havia pres uns diners de la casa de mossèn Clavari. Aquells diners els havia de donar per encàrrec del seu cunyat a mossèn Gili “i així ne

trec dels bons i n'hi poso de menuts falsos... los quals se fan en una part que jo et diré”.

Però no solament li va revelar això, sinó que també el va temptar: “i si tu vols despedir-ne, jo te'n faré donar i sobre la barba qui els fa, podràs guanyar molts bons ducats”. Andreu va acceptar i Joan li va donar 20 o 24 reals de menuts falsos. El tracte era que quan els hagués repartit, Joan li'n donaria més perquè encara tenia 9 o 10 lliures de menuts falsos.

Andreu va preguntar qui els fabricava i Joan va dir que era “un home foraster de la part de Berga”; aquest home es deia Soler i vivia en una casa sola prop de la vila de Berga.

La trobada entre Andreu i Joan va acabar amb l'acord “de veure'ns i parlar-nos amb dit home”.

L'endemà els tres homes es van reunir i van arribar al tracte següent: “que dit Soler en la dita sa casa picaria menuts i lo dit Pelegrí aniria a cercar-los i los dos, ço és Pelegrí i jo reu, los despediríem donant la meitat amb plata o mercaderia a dit Soler dels diners que despediríem”. Unes quatre o sis setmanes després, Joan va anar a Berga a cercar monedes i va tornar amb “gran quantitat de menuts falsos”. Andreu no era a casa quan va tornar, per la qual cosa Joan va donar 20 o 29 lliures a Pere Farrer, de Sort, “qui estava amb ma companyia”. Aleshores Andreu va començar a treballar amb Pere (Pere i Joan no eren gaire amics i estaven “un poc encontrats”). Posar en circulació les monedes no els resultava gens fàcil: “dit Pere Farrer i jo despediréem los dits menuts falsos amb tant gran treball que no poguérem valer-nos-ne sinó per a menjar”.

Quan Soler va venir, “al cap d'una passada”, juntament amb el seu cunyat per fer comptes –per rebre “la part tocant a dit Soler de dites 20 o 29 lliures” – probablement va tenir una considerable decepció: “I com dit Farrer i jo reu nos n'eren tan poc aprofitats, sols donàrem una capa de bordeta al dit Soler”.

Soler se'n va anar amb la capa “i prometé de portar o encunyar més diners”. Andreu, però, no va treballar més amb ell i sabia també per què: “si bé després fonc altres voltes en la dita ciutat emperò mai pus nos ne donà i penso que ho deixà perquè no li donàrem bon compte”. Segons Andreu, la quantitat global que Soler devia haver posat en circulació era al voltant de 300 lliures. Soler tenia altres contactes a la Seu d'Urgell –a més d'Andreu i Pere, que no li donaven profit. Tenia el seu cunyat, i tots dos venien sovint a la casa de Riu a Cerc. A la Seu d'Urgell, Soler venia sovint a l'hostal del mestre Pere Ribó, i també hi havia un carnisser que l'ajudava a posar en circulació les monedes falses.

Andreu també va explicar a la justícia que els seus cosins Borthomeu Guiem i Cerdanya i Tomás Bonit, dit Canillo, “sabien com jo reu des-

pedí dels dits menuts falsos”. Els cosins havien rebut monedes falses –unes 20 lliures– quan van vendre una capa a Soler. Aquesta informació era rerefons per unes mostres contra Borthomeu. En la primera, llegim que se li feia la mostra “per ser indicat de spedidor de menuts falsos de la Ciutat d'Urgell”. En la segona llegim “inculpat d'haver tingut rixa i haver trencat lo cap al mestre Lloren son sogre... i estar inculpat d'esmerçades de diners de la Seu falses i d'altres delictes”. La tercera és pràcticament idèntica a la segona. En la primera no hi cap sentència i en les altres dues llegim “remès”. Tot i que tant Borthomeu com Tomás Bonit no eren desconeguts de la justícia, es veu que en aquest cas no hi havia base per considerar-los implicats en la xarxa de falsificadors i expenedors. Però també hi entra un altre element que podria haver tingut importància: l'any 1628, Borthomeu també estava acusat d'haver trencat una pistola de Joan Capella de Mosquera, d'haver menjat un anyell robat i d'haver injuriat Joan Ribot, àlies *Truita*, aquella desafortunada nit a cal Joan Fortuna, però li fou remès el càstig amb el pagament de dues lliures, i llegim *attenta notoria paupertate*.

Andreu i Oriol

Sabem que Damià havia estat a la presó a Barcelona en anys anteriors i allà va conèixer un home anomenat *lo Frare*. Un dia, a l'agost del 1627, *lo Frare* va dir a Damià que “si volia entendre en matèria de fer menuts, ell me daria una traç amb un home que coneixia que guanyaria molts ducats”.

Aquí, com en altres èpoques i altres indrets, la perspectiva de poder guanyar molts ducats era molt atractiva per a una persona que vivia de facto fora de la llei.

Damià va preguntar qui era aquell home i va saber que era un “tal Soler”, que vivia prop de Berga, en una casa sola. *Lo Frare* va assegurar que Soler “era un home destrissim en fer motlles de fer menuts” i a la Seu d'Urgell un carnisser els posava en circulació o “despedia” les monedes.

Aleshores, al principi de novembre quan hi havia fira a la Seu d'Urgell, Damià es va reunir amb *lo Frare* i amb el Soler, que li va portar dos motlles i Damià els hi va comprar per dos trentins.

No sabem com Damià i Andreu es van conèixer, però sabem que amb aquests dos motlles de Damià van començar a fer menuts falsos.

La informació que tenim sobre les seves malifetes en el món de la falsificació de monedes és força bona, ja que ambdós van confessar i ho van fer perquè creien que hi havia un tracte amb la justícia, de manera que la confessió els asseguraria mantenir la vida.

El 18 de març de 1628 estava previst pronunciar la sentència. Aleshores Andreu es va dirigir a la Cort i va explicar que se li havia notificat

aquest fet el dia abans i que “així he feta reflexió amb mi mateix”. És fàcil d’entendre’l: acusat d’assassinat i capturat *in fraganti* fabricant monedes falses, la possibilitat d’una pena de mort era molt alta. Per això va dir: “i si a cas la honorable Cort, me vol guardar vida i membres, diré la veritat del que ha passat en lo cas per lo qual estic pres”. Aquesta proposta va ser benvinguda per la Cort perquè la fabricació de monedes falses requeria una xarxa de persones implicades. Potser la xarxa era petita, però això no era important. Era essencial conèixer les persones que tenien els motlles, que subministraven els metalls, que distribuïen les monedes i que, en definitiva, hi col·laboraven.

Abans de les confessions, el síndic de la Seu d’Urgell s’havia dirigit a la Cort andorrana precisament d’aquest tema. Va dir que “a ma notícia ha vingut que Damià Oriol i Andreu Cerdanya no han [dit] plenament la veritat del que saben a cerca dels complices i factors de fer menuts de la Ciutat d’Urgell”. Per aquesta raó sol·licitava que es dilatessin i prorroguessin els interrogatoris sota tortura per tal d’obtenir aquesta informació. En principi, doncs, el tracte podria ser útil per a les dues parts. L’acusat mantenia la seva vida –tot i que la condemna probablement seria a galeres– i la justícia obtenia informació per tal de poder combatre aquest tipus de crim.

La Cort va contestar Andreu que “prometen que li asseguraran vida i membres amb que emperò estar-hi distintament sense faltar en cosa digui lo que ha passat a cerca dels menuts de la ciutat d’Urgell, dient quantes vegades n’han picat, en quins llocs i en companyia de quines persones, qui ha fets los motlles, d’on treien lo llautó, qui els ajudava a despedir dites diners així en la present Vall com en la Ciutat d’Urgell i amb aquesta promesa fonc exigida la deposició al dit Andreu Cerdanya”.

Així, Andreu va explicar que un dia al mes d’octubre, Damià li va preguntar si tenia plom o estany. La primera explicació fou que havia de fer unes medalletes per a uns aplegadors.

Però la segona vegada que feia la mateixa pregunta –mentre passejaven “vers la vinya dels frares de predicadors” a la Seu d’Urgell– Andreu “talejant-me jo que no el demanava per a fer medalles, li diguí que devia tenir algun motlle de fer menuts i així dit Oriol se descobrí amb mi”.

Damià va explicar que coneixia un home de la Seu d’Urgell que tenia un motlle de menuts “i que ell lo faria venir representant-me i induint-me”. Aleshores Andreu li va donar dues lliures de pilotes de plom “per a fer una planxa i picar i marcar sobre d’ella los dits menuts”. Van aconseguir picar menuts quatre vegades, però a la cinquena vegada foren capturats a Andorra. Damià també picava algunes vegades pel seu compte però era, segons Andreu, “sols per al gasto”.

La primera vegada que Andreu i Damià picaven junts va ser el dia de

Sant Esteve. Andreu estava a casa de Joan Rull, a la Seu d’Urgell, quan Damià va venir i li va preguntar “si volia anar amb ell a la festa major del lloc d’Alàs”. Això, però, era només una excusa i Damià va anar a casa seva per agafar la seva capa i el motlle. La idea era picar “uns pocs per al gasto”. Van anar a una barraca a Bell-lloc i allà van picar “deu o dotze reals de menuts tant solament”.

La segona vegada – uns dies després – van anar a la vinya de Borthomeu Costa, que era un sabater de la Seu d’Urgell. Van entrar en una caseta per la finestra “i picàrem menuts tota la nit”. Així van fer uns 40 o 45 rals.

La tercera vegada fou durant el dia en una barraca d’una vinya del terme de l’Olla “en vista del lloc de Cerc”. No van tenir temps d’arrodonir les monedes, però ho van fer un altre dia en el terme de les Costes “i dit Oriol llençà les astorricadures en lo pou de la neu de dita ciutat”.

La quarta vegada va ser a Tavèrnoles en unes “cases espatllades”. Allà van fer 14 rals de menuts.

Andreu va explicar que la vigília de Sant Maties van decidir pujar a Andorra “i picar en una part amagada la quantitat de menuts que podríem los quals havia d’esmerçar dit Oriol amb pells de fegines o amb altra mercaderia per a que després pogués comprar llautó i poguéssim picar més menuts”.

El dia següent, doncs, volien pujar a picar-ne en un cortical de Nicolau Moles. Va ser allà que foren capturats pel Consell.

Capturats a Andorra pel Consell

Com ja ho hem mencionat, la cinquena vegada que volien picar monedes, foren capturats.

Havien pujat a Andorra i n’havien picades algunes a Tavèrnoles. Havien dormit a Sant Julià, i el dia de Sant Maties volien picar més menuts en un cortical de Nicolau Moles. Aquell dia, però, Mateu Grafiada – un jove treballador d’Andorra d’uns 28 anys – volia anar a caçar perdius amb l’escopeta. Quan estava a prop del cortical, segons va testificar, “vaig sentir dins lo cortical que pegaven uns grans cops”. S’hi va apropar i va sentir que els cops continuaven i “també vaig veure que isqué un home de dit cortical lo qual se passejava davant la porta d’aquell mirant si veia ningú i després d’haver mirat i reconegut, se’n tornà d’entrar de dintre”. Mateu no va trigar a deduir de què es tractava: “com jo testimoni havia tingut notícia que en la present Vall se murmurava que corrien moneda falsa de la Seu d’Urgell atení aquí mateix que los cops que tocaven en lo dit cortical eren de picar moneda”.

Va tornar a Andorra i va explicar al desener, Joan Guillemó – que acabava de sortir de missa – “puntualment tot lo que tinc dalt dit”. El desener va informar el conseller Miquel Aimar i com que el Consell de la

Terra estava reunint aquell dia, aleshores “lo dit consell oint un delict tan grave, resolgué d’anar encontinent al dit cortical”. Un dels consellers, Joan Vilela, de 50 anys, d’Ordino, va explicar que anomenaven cinc homes per tal d’anar al cortical “als quals donàrem plen poder per a capturar los delinqüents”.

Mitja hora més tard, un dels cinc –Miquel Adellach de Canillo– va tornar i va explicar que hi havia gent picant dins el cortical, però que no gosaven detenir-los “per temor no els escapessin”. Aleshores, va dir Joan Vilela, “moguts del zel de fer justícia sense dilatar més i sense pervenir armes, dels 23 que estàvem juntats en lo consell, hi pujàrem los 22”.

Guillem Areny –conseller, de 38 anys, d’Ordino– va explicar que quan sentien que estaven picant, “encolerisats de semblant desacato, amb pedres a les mans per no tenir armes de foc, aremetérem el dit cortical”. Damià va sortir un moment del cortical, però, quan va veure els homes amb pedres en les mans, va entrar per agafar dos pedrenyals. Els consellers no li van fer cas quan va dir “què voleu fer, que tots som amics?”. Van fer caure Damià a pedrades i el van detenir. El van fer entrar en el cortical per preguntar-li si els diversos objectes eren seus. El conseller Antoni Nagual, d’uns 60 anys, de la parròquia de Sant Julià, va preguntar a Damià per què havien fet “una vellacaria tant gran d’infamar a la ciutat d’Urgell i a tota esta Vall”. Damià va respondre “quin agravi vos havem fet a vosaltres?”.

Andreu havia intentat fugir “per la terra que és de sota lo cortical”, però dos consellers el van poder atrapar i li van confiscar una pistola i una daga. Andreu intentava defensar-se dient “que el deixéssim anar perquè estava guiat”, va explicar un dels consellers qui va continuar “emperò no ens curàrem del que deia antes bé lo baixàrem pres per lo serrat avall”.

Un cop detinguts Andreu i Damià, es va notificar als veguers i als cònsols de la Seu d’Urgell. Pocs dies després, el veguer episcopal, el veguer francès, el seu assessor –el jutge ordinari–, el Consell de la Terra i, probablement, també el fiscal com a denunciante es van reunir “en la casa comuna del consell general de les dites Valls” per tal d’examinar els objectes que s’havien confiscat en el cortical i que el Consell tenia guardats en la seva caixa. Hi havia motlles, un martell, una marca, dues tisores, un sac d’aluda de tres pams de llargada, un saquet de tela amb menuts, una planxa de llautó i –naturalment– les monedes. De monedes, hi havia 23 sous “arrodonits”, dues lliures amb quatre sous “sense arrodonir” i una lliura amb 19 sous “picats sense trencar”.

Aleshores van començar els processos contra els dos falsificadors. Segons els documents que tenim, Andreu fou interrogat quatre vegades i Damià, tres. Per a cadascun, un interrogatori fou sota tortura.

Un dels interrogatoris d’Andreu fou breu perquè solament tractava la seva edat. S’arribava a la majoria d’edat en sentit jurídic als 25 anys. Andreu al·legava que tenia 21 o 22 anys. Això significava, formalment, que tenia dret a un *tutor*, *curator* o *aconsellador*. La persona acusada no anomenava el seu curator, ja que la Cort ho feia automàticament. Informalment significava –tot i que no se solia expressar explícitament– que l’acusat esperava un tractament més benèvol tant durant el procés com a l’hora de pronunciar la sentència. Andreu, però, no va tenir sort amb el seu intent de rejuvenir. Dos testimonis –Pere Colat, escaldenc de 60 anys, i el batlle episcopal, Joan Ricart, àlies *Porro*, de la mateixa edat– explicaven que Andreu devia tenir quasi 30 anys. Pere va explicar que “jo tinc memòria molt gran que vaig ésser padrí de batejar a Pere Cerdanya, fill de Tomás Cerdanya... i germà de Andreu”. Com que Pere fou batejat l’any 1603 i era més jove que Andreu i la germana d’Andreu i de Pere –Magdalena– va néixer l’any 1601 i també era més jove que Andreu, aleshores Andreu devia tenir quasi 30 anys. Pere Colat va afegir que la memòria no l’enganyava “perquè diverses vegades he vist lo llibre del baptisme i lo dia d’avui primer de deposar, lo m’he mirat i he trobat ser així com tinc dit”.

Com ja ens podem imaginar, Andreu i Damià negaven inicialment qualsevol culpa. No val la pena entrar en detalls de les seves explicacions perquè –tal com ja sabem– van acabar confessant. Solament esmentem que –segons ells– no estaven picant menuts en el cortical quan foren detinguts, sinó que havien entrat una estona abans amb l’únic propòsit d’escalfar-se –(era el mes de febrer i al matí)– i no tenien res a veure amb els diversos objectes que foren trobats dins el cortical. Els testimonis, però, explicaven que les seves capes estaven sota diverses eines i ni Andreu ni Damià van poder explicar satisfactòriament aquest fet.

La justícia no tenia dubtes sobre la culpabilitat de tots dos pel que feia a la falsificació de menuts. A més, Andreu tenia pendent la causa sobre l’assassinat de Joan Ribot –recordem que la vídua ja havia fet la denúncia l’any 1625, just després de l’assassinat. Damià, per la seva part, estava sota sospita d’haver assassinat Joan Picoy. Així doncs, tots aquells assumptes es van tractar durant el llarg procés contra Andreu i Damià.

Els dos assassinats no van quedar resolts del tot. Els nombrosos testimonis de la Seu d’Urgell no van poder proporcionar informació concreta que relacionés Damià amb la mort violenta de Joan Picoy. L’assassinat de Joan Ribot fou molt probablement comès per Andreu –els indicis eren francament força convincents–, però tampoc no en podem parlar amb certesa.

Però en el centre del procés hi havia la falsificació dels menuts. D’una

banda, foren capturats pràcticament *in fraganti* i, d'altra banda, era un crim molt greu. En molts llocs d'Europa, la falsificació de monedes hi era castigada amb la pena de mort –i també a la Seu d'Urgell. Consegüentment, el que interessava a la justícia i a les autoritats –tant a Andorra com a la Seu d'Urgell– era sentir la verdadera història d'Andreu i Damià, sobretot per poder descobrir les altres persones implicades. Era per aquesta raó que el síndic de la Seu d'Urgell es va dirigir a la Cort amb aquestes paraules: “a ma noticia ha vingut que Damià Oriol i Andreu Cerdanya no han [dit] plenament la veritat del que saben a cerca dels còmplices i fautors de fer menuts de la Ciutat d'Urgell”.

També el veguer ho va dir explícitament a Damià durant el primer interrogatori en el qual l'acusat ho negava tot. Llegim “que lo senyor veguer no té necessitat d'inquerir del delictes més del que té inquerit perquè amb testimonis qualificats li consta que ell reu i dit Cerdanya picaven i han picat dits menuts en lo dit cortal i que lo que més ara li importa saber és qui ha fets los motlles, qui són los autors i despedidors de dits menuts falsos, qui ha prestat favor i ajuda per a fer-los i que considerat que en consciència té'n obligació de descobrirlos, ho faci sense dilatar més perquè pugui d'aquí al davant evitar semblants crims i delictes”.

La sentència –que fou pronunciada abans de les confessions– reflectia la certesa de culpabilitat en el tema dels menuts falsos i també la incertesa pel que feia als assassinats: “i si bé no consta, saltim en lo modo que ha de constar, de la mort de dit Picoy ni de la mort de dit Truita... amb tot attenta consta estar los dits Oriol i Cerdanya convençuts en lo cas de dits menuts falsos et àlies apar i consta que los dits Oriol i Cerdanya son persones de mala vida, fama i conversació,

vagamundos i que estan en consuetud de delinquir”. La condemna fou que “pronunciem, sentenciem i declarem als dits Oriol i Cerdanya subdits de dita ciutat, condemnem al servei de les galeres del Rei d'Espanya personalment remant *ad inperpetuum*”.

Atès que, com hem vist, la sentència fou pronunciada abans de les confessions, hi havia el problema que encara faltava conèixer els col·laboradors d'Andreu i Oriol, i el veguer va dir “en lo dit crim de falsa moneda solen entretenir molts socis” que proporcionen “consell, favor i ajuda”. Per tal d'obtenir aquesta informació “sentenciem també... que abans d'anar a les reials galeres sien turmentats”. La tortura, doncs, no era part de la pena en sentit estricte, sinó un mitjà per extreure encara més informació.

La veritat és que tenim dubtes sobre el destí final de tots dos. Acabem de veure la sentència de remar a les galeres per la resta de la vida. La qüestió és que en els comptes de la Cort per a l'any 1628 llegim: “per la execució d'Andreas Serdanya i d'Andrés Oriol... la Seu...”. Potser les confessions revelaven més coses de les que la justícia es pensava. D'altra banda, si la justícia passava per alt la seva pròpia sentència, resultaria força insòlit.

I així van acabar els intents d'Andreu i d'Oriol de fer-se rics. Fos com fos el final de la seva vida, nosaltres, uns 400 anys després, aprofitem la documentació sobre el judici per tal d'aproximar-nos a la gent i a la vida d'abans, als seus problemes, conflictes i valors. I el cert és que el cas sobre Andreu i Oriol conté moltíssima informació. Moltes coses han canviat d'aquells anys ençà –això és obvi–, però fa la impressió que algunes coses encara les trobem avui dia, potser de manera diferent, però amb un contingut semblant; per exemple la temptació de poder “guanyar molts bons ducats”.